

Nhận thức về phương pháp và rèn luyện phương pháp của nhà xã hội học

PHONG TIẾU THIÊN

So sánh với lý luận, phương pháp luôn cụ thể và hẹp hơn. Lý luận thường có tính chất trừu tượng, sâu sắc, khái quát và rõ ràng. Việc xây dựng lý luận luôn thu hút đông đảo các nhà xã hội học, họ thường lấy đó để phấn đấu. Phương pháp luôn bị đặt vào vị trí tương đối thứ yếu. Vấn đề vị trí của phương pháp trong nghiên cứu xã hội học không phải là điểm chính mà tác giả thảo luận, trao đổi ở đây. Khảo sát của tác giả là vấn đề nhận thức về phương pháp và rèn luyện phương pháp vốn có của những người chuyên nghiên cứu xã hội học.

Nhà xã hội học cần có sự rèn luyện nhất định về lý luận. Khi phân tích và xem xét thì họ cần phải có một loại nhận thức nhất định về mặt lý luận. Lý luận phải vượt ra khỏi nhận thức thông thường. Nhu cầu này hầu như không nói thì ai cũng đã biết. Song, vấn đề nhận thức và rèn luyện phương pháp nghiên cứu xã hội học cũng rất đáng được nêu ra.

Một tiêu chuẩn chủ yếu của nghiên cứu xã hội học (bao gồm một số nghiên cứu khoa học xã hội khác nữa) khác với những nghiên cứu của khoa học nhân văn như Triết học là ở tính kinh nghiệm (tính thực nghiệm) vốn có của loại nghiên cứu này. Đặc trưng có tính kinh nghiệm làm cho nghiên cứu xã hội học ngoài việc tuân theo những nguyên tắc cơ bản là phân tích và tổng hợp, tuân theo yêu cầu có tính logic của tư duy và phán đoán ra, còn phải đứng trước những vấn đề như: thao tác cụ thể, kỹ thuật và kỹ năng, thực tiễn thực địa. Cần giải quyết tốt một số vấn đề không những thuộc khái niệm trừu tượng và khung lý luận, mà đồng thời người nghiên cứu còn phải có nhận thức về phương pháp và có sự rèn luyện về phương pháp kỹ thuật cụ thể.

Nhận thức là một thứ chủ quan. Cái gọi là nhận thức về phương pháp chính là trong việc thăm dò hoặc tiếp xúc với một nghiên cứu thực tiễn nào đó, về mặt tư tưởng, người nghiên cứu có thể tùy theo vấn đề mà nhận thức rằng “*cần phải làm một số phân tích, phán đoán và chọn lựa từ góc độ phương pháp*”. Loại nhận thức phương pháp này cũng có thể nói là khi người nghiên cứu đứng trước một đề tài cụ thể, họ phải suy nghĩ tìm tòi, phải khảo sát những tập quán và những khía cạnh cần chú ý của tự nhiên nảy sinh ra. Thiếu loại nhận thức này sẽ làm cho những tư tưởng nhạy bén vốn có, và những cách quan sát độc đáo, sẽ không có cách nào được thử thách trong thực tiễn.

Nói đến rèn luyện, tức là nói đến một loại phẩm chất về trí tuệ thông qua rèn luyện, bồi dưỡng trong một thời gian tương đối dài mà hình thành nên. Loại “*tố chất trí tuệ*” giống như Mi - er - qi (tên người phiên âm) gọi là “*năng lực tưởng tượng xã hội học*”. Nó là sự thể

hiện về một năng lực tổng hợp nào đó của người nghiên cứu. Sự thể hiện của rèn luyện lý luận là một loại năng lực quan sát. Nó phản ánh góc độ quan sát, độ cao và độ sâu trong việc giải thích của người nghiên cứu khi quan sát hiện tượng hoặc vấn đề xã hội mà có được. Sự thể hiện của việc rèn luyện về phương pháp là một loại năng lực ứng dụng hoặc năng lực thực tiễn. Nó đã phản ánh quá trình giải quyết và giải thích những hiện tượng xã hội để từ đó có được các loại năng lực tổng hợp như tiếp cận với hiện thực xã hội, điều khiển hiện thực xã hội, xử lý những hiện thực xã hội, có phương thức và phương pháp giải phẫu những hiện thực xã hội. Trên một mức độ nào đó, nó có ý nghĩa thể hiện năng lực của người nghiên cứu khi họ đảm nhận một cuộc nghiên cứu thực nghiệm.

Rèn luyện phương pháp, người nghiên cứu luôn luôn lấy nhận thức về phương pháp từ việc “chú ý”, “chú trọng” một cách có ý thức nâng lên mức độ tự giác coi trọng và tự phát khảo sát. Đồng thời, quá trình này còn là sự thể hiện việc nắm vững một cách toàn diện về nguyên lý, quy tắc, trình tự, công cụ và năng lực kỹ thuật, kỹ năng của người nghiên cứu. Chính vì vậy, có thể nói rằng, rèn luyện phương pháp là một loại hành vi “*bản năng*” được “*nội hoá*” hình thành ra nhận thức phương pháp của người nghiên cứu; là “*sự điều chỉnh hợp lý*” một cách hữu cơ các kỹ thuật, kỹ năng phương pháp nghiên cứu cụ thể và nhỏ hẹp trong cách tư duy. Nhà xã hội học cần phải không ngừng tăng cường nhận thức về phương pháp của mình. Họ cũng nên chú ý tránh khỏi ảnh hưởng của xu thế tư duy truyền thống. Xu thế tư duy này thường theo đuổi một loại “*tốt nhất*”, “*manh nhất*” trong mọi thực tế xã hội. Phương pháp nêu lên chính xác, đối với những loại vấn đề cụ thể, chính là những loại phương pháp hoặc lý luận nào đó sử dụng thích hợp nhất, thoả đáng nhất. Bởi vậy, nhận thức về phương pháp của nhà xã hội học không có nghĩa là đối với các loại phương pháp, cái nào tốt, cái nào xấu đều có sự phán đoán mà cần phải nắm đặc tính tinh thần khoa học và tinh thần cầu thị chung mà mọi phương pháp khác nhau đã thể hiện ra, cho dù đã có phương pháp của chủ nghĩa nhân văn mang sắc thái chủ quan sâu sắc, coi trọng việc giải thích, coi trọng điều kiện và hoàn cảnh, coi trọng việc thể nghiệm và quan sát. Còn phương pháp của chủ nghĩa khoa học, lấy nước Mỹ là đại diện, lại càng có sắc thái khách quan, coi trọng sự chính xác, coi trọng số lượng, coi trọng thực chứng. Phương pháp đó là những công cụ hữu hiệu trong hòm công cụ của xã hội, của thế giới mà chúng ta đang tìm tòi.

Nhà xã hội học càng cần phải nâng cao sự rèn luyện về phương pháp cho bản thân. Rèn luyện phương pháp này giống như việc nâng cao sự rèn luyện về lý luận cho bản thân. Nó khiến cho chúng ta có thể hiểu được rằng nên sử dụng phương pháp nào đối với từng vấn đề nghiên cứu khác nhau; đồng thời giúp chúng ta hiểu vì sao lại phải sử dụng phương pháp này; những chỗ nào tốt và những hạn chế của phương pháp đang ứng dụng. Loại rèn luyện này còn có thể giúp cho chúng ta khảo sát những hiện tượng và vấn đề nghiên cứu từ các góc độ như: tính khả thi của việc thảo luận nghiên cứu, tính chu đáo và cẩn thận trong việc thiết kế, tính thích hợp của phương pháp để tiến hành việc phán đoán, tổng hợp. Từ đó giúp chúng ta giải quyết một cách có hiệu quả những vấn đề để tiến tới những đáp án.

Khi thảo luận những nghiên cứu về nhận thức phương pháp và sự rèn luyện phương pháp, vấn đề nêu ra là cần phải nắm vững cả phương pháp và lý luận. Việc nắm vững này thể hiện cả trên hai mặt: *Một là*, lý luận và phương pháp là hai bộ phận tổ thành lớn của hệ thống tri thức khoa học và trong lĩnh vực nghiên cứu học thuật. Cả hai cái đó đều cần phải hiểu biết và nắm vững lẫn nhau. *Hai là*, đối với một người nghiên cứu cụ thể hoặc một nghiên cứu xã hội học cụ thể, cũng cần phải chú ý nắm vững và hiểu biết lẫn nhau.

Trong nghiên cứu xã hội học, lý luận và phương pháp đều không phải là đơn độc. Trong quá trình giải quyết vấn đề xã hội học chuyên biệt nào đó cũng cần tạo nên một mối tương quan mật thiết giữa hai yếu tố này. Phương pháp luôn là những vấn đề mà lý luận nói lên, đồng thời quan sát trong bối cảnh lý luận tương quan của nó. Chính vì vậy, có thể nói rằng, phương pháp là phương pháp trong hoàn cảnh lý luận. Mặt khác phương pháp cũng chính là phương pháp trong hoàn cảnh của vấn đề. Phương pháp tách rời lý luận, phương pháp tách rời vấn đề, không phải là mục tiêu đeo đuổi của nhà xã hội học.

Có nhận thức về phương pháp nhất định và có sự rèn luyện về phương pháp đó chính là sự đảm bảo cho những nghiên cứu xã hội học của chúng ta càng trở nên tốt hơn. Đối với người nghiên cứu xã hội học có tâm huyết với sự nghiệp của xã hội học, quá trình tăng cường nhận thức về phương pháp, nâng cao sự rèn luyện về phương pháp cũng giống như là một loại “*nội công*” phải “*tu luyện*”.

Nguồn: Tạp chí *Nghiên cứu Xã hội học*.
Số 2-1999. Tiếng Trung.
Người dịch: NGUYỄN AN TÂM